

НОВ РЕЧНИК НА ЛЕКСИКАТА В БЪЛГАРСКИ РЪКОПИС ОТ СРЕДАТА НА XIX ВЕК

Маргарет Димитрова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията представлява научна рецензия на труда на Мариана Керанджиева „Речник на лексиката на Ахтаровия царственик от 1844 г.“. В основата на тази книга стои бакалавърска дипломна работа, която допълнително е била обогатена и ревизирана след нейната защита. Речникът включва заглавна дума, граматическа характеристика, лексикално значение и кратък откъс (контекст), в който е засвидетелствана думата. Тази книга сериозно обогатява паисиезнанието като дял от хуманитарните науки, тя помага на съвременните читатели да разберат по-добре как са възприемали Паисиевото слово неговите читатели през първата половина на XIX в. Вярвам, че речникът ще намери приложение в обучението по история на новобългарския книжовен език на студенти от висшите училища в страната.

Ключови думи: паисиезнание; речник; средата на XIX век; лексика

Книгата на Мариана Керанджиева (Kerandzhieva 2022) е новаторско дело. Въпреки че отец Паисий е много тачен от българите и съответно творбата му е изследвана пространно, преписите на неговата безсмъртна книга не са достатъчно добре проучени. По повод четвърт хилядолетието от написването на „История славянобългарска“, през 2012 г. и годините след това бяха издадени нови преписи, но на нито един не е направен речник. А речникът е особено нужно пособие, когато е старателно направен, защото той показва характера на езика – в случая книжовното и народното, синонимията, лексикалното богатство, и е необходимо условие, за да може да се даде отговор на редица спорни въпроси, като началото на новобългарския книжовен език, избора на книжовни образци, варирането, което е неизбежно, когато се поставя книжовноезиково начало. Така също той е особено полезен, ако е тълковен, т.е. дадени са значенията на думите в конкретния контекст. Паисиевото дело е възпявано от поети и публицисти, но истинското величие на това дело и на неговите следовници показват черноработниците, заровили се в ръкописите и документите. И докато на Паисиевата чернова са посветени повече проучвания,

по-късните редакции и компиляции са по-слабо изследвани и никога не е правен речник.

Книгата на Мариана Керанджиева е резултат на високопрофесионален труд, който отнема и много време и усилия. Тя се състои от предговор, който запознава читателя със самия ръкопис, следван от детайлно представяне на принципите на изготвяне на речника, състоящ се от четири колони. В тях е дадена максимална информация за лексикалните единици и форми. Реконструирана е основна (речникова, заглавна) форма, изброени са всички срещащи се в ръкописа словоформи, дадена е граматична характеристика, уточнени са значенията, с които

дадена дума е използвана в ръкописа, и като илюстрация е цитиран контекстът, изречението, в което формата се среща в оригиналния ръкопис на „История славянобългарска“. Този подробен анализ на формите и значенията на всяка дума заслужава искрените ми поздравления, защото мнозина, дори и да започнат тази нелека работа, биха се отказали по средата. От една страна, се изискват много познания, от друга – да се вземат нелеки решения. Текстът на Ахтаровия царственик е написан със стар правопис, но в много случаи думите са същите като днес. При това и в миналото много често той се е възприемал слухово, някой е четял, т.е. независимо от правописа, много от думите са звучали, както звучат днес. Затова аз намирам за добро решение заглавната дума в речника, основната форма да се представи със съвременен правопис. Същевременно си давам сметка колко много знания са нужни, за да се направи това за всички думи. Защото има архаични думи, които днес не присъстват в книжовния ни език. В много случаи Мариана Керанджиева е трябвало да прави избор, нелек избор. Това, което ми харесва, е, че тя се води последователно от единни критерии. Избрала е принципите си, стандарта и последователно ги следва. Същевременно дава възможност на читателя да верифицира, като изнася старателно и обективно своя материал: към всяка заглавна дума в речника са изредени конкретните форми в ръкописа. Читателят може да се съгласи с нейния избор на заглавна форма, може и да

предпочете друго, но е важно, че той разполага с пълната информация, за да може да отсъди. Така че тази книга може да служи не само за проучването на историята на формирането на българската книжовна лексика, но и на българския правопис и морфология.

Голямата полза за съвременния читател на отец Паисий, както и за изследователите на българския книжовен език е посочването на значението на всяка дума в книгата на М. Керанджиева. Определянето на значението във всеки конкретен случай изисква висок професионализъм. Защото някои думи се срещат с повече от едно значение и авторката успешно е разграничила значенията в зависимост от конкретната употреба. Тя е била особено внимателна в случаите, когато отец Паисий е използвал думи, звучащи днес по същия начин, както е в неговото време, но тогава те са имали друго значение. Положителна страна на книгата е, че в речника са включени всички собствени имена, на места и хора, и те са обяснени в съответствие и със съвременните научни постижения и открития, така че речникът е не само исторически и тълковен, но има и енциклопедичен характер.

Бих искала да добавя, че книгата е правена с любов към читателя, композицията на речниковите статии е такава, че той да може лесно да намира различна информация: дадени са оригиналните форми на думите в ръкописа, значението им и самите изречения, в които те са употребени, като графично с курсив думата е маркирана – така читателят сам може да се убеди дали вярно е определено значението и какви нюанси има думата в конкретния контекст.

В заключение: разбрах, че в основата на тази книга стои бакалавърска дипломна работа, която допълнително е била обогатена и ревизирана. От дългогодишния си преподавателски опит в университет мога да кажа, че тази работа по сложност, трудоемкост и времеемкост надхвърля изискванията за такъв тип дипломна работа, и адмиравам идеята тя да бъде публикувана като книга. Сигурна съм, че ще се използва за различни образователни и научни нужди. Тази книга сериозно обогатява паисиезнанието като дял от хуманитарните науки, тя помага на съвременните читатели да разберат по-добре как са възприемали Паисиевото слово неговите читатели през първата половина на XIX в., как им е влияело, как са го досътворявали, за да го направят по-лесно за усвояване около 80 години след като „История славянобългарска“ е напуснала манастирските стени.

ЛИТЕРАТУРА

КЕРАНДЖИЕВА, М., 2022. *Речник на лексиката в Ахтаровия царственик от 1844 година*. Ловеч: ИнфоВижън. 210 с. ISBN: 978-619-7442-69-4

REFERENCES

KERANDZHIEVA, M., 2022. *Rechnik na leksikata v Ahtaroviya tsarstvenik ot 1844 godina*. Lovech: InfoVizhan. 210 p. ISBN: 978-619-7442-69-4. [in Bulgarian].

NEW DICTIONARY OF VOCABULARY IN BULGARIAN MANUSCRIPT FROM THE MIDDLE OF THE XIX CENTURY

Abstract. The article is a scientific review of Mariana Kerandjieva's work "A Dictionary of the Vocabulary of Akhtarov's Tsarist Manuscript of 1844". The basis of this book is an undergraduate dissertation, which was further enriched and revised after its defense. The glossary includes a headword, a grammatical characterization, a lexical meaning, and a short excerpt (context) in which the word is attested. This book seriously enriches Paisius scholarship as a branch of the humanities; it helps modern readers better understand how Father-Paisius's word was perceived by his readers in the first half of the nineteenth century. I believe that the dictionary will find application in the teaching of the history of the New Bulgarian literary language to students of higher education in the country.

Keywords: knowledge about Paisius of Hilendar; dictionary; mid-nineteenth century; vocabulary

✉ **Margaret Dimitrova**

Sofia University "St. Kliment Ohridski"
Sofia, Bulgaria